O CĂLĂTORIE

LA

Românii din Gubernia Kamenitz-Podolsc (Rusia)

(CU O HARTĂ)

DE

THEODOR T. BURADA

(Extras din „ARHIVA" organul Societăţii Ştiinţifice şi Literare 1906. No. 12).

IAŞI
TIPOGRAFIA «DACIA» ILIESCU, GROSSU & Co.
1906

O CĂLĂTORIE

LA

Românĭ din Gubernia Kamenitz-Podolsc (Rusia)

(CU O HARTĂ)

DE

Theodor T. Burada

(Extras din „ARHIVA" organul Societăţiĭ Ştiinţifice şi Literare 1906, No. 12).

IAŞI
TIPOGRAFIA «DACIA» ILIESCU, GROSSU & Co.
1906

O călătorie la Romînii din gubernia Kamenitz-Podolsc (Rusia)

(Cu o hartă)

I

In vara anului 1895, după ce am cercetat *secțiunea valacă* de la Expoziția etnografică din Praga, m-am hotărit să mă duc în Rusia, să cercetez romînii ce s-ar fi aflînd împrăştiați în gubernia Kamenitz-Podolsc.

Aşa dar pregătindu-mă de drum, am pornit din Praga în Rusia pe la începutul lunei August acelaş an, spre a cerceta satele de origină romînă din acea gubernie, şi despre existența cărora, aveam cunoştință mai dinainte. După o lungă calatorie cu drumul de fer, am ajuns la fruntaria Austriacă, intrînd în gubernia Kamenitz-Podolsc, pe la *Podvolocisca*, apoi mergînd înainte tot cu drumul de fer, am ajuns la tîrguşorul *Proscurov*, de acolo luînd o căruță, după 16 ore de drum am ajuns în oraşul *Kamenitz-Podolsc*[1]), capitala guberniei cu acelaş nume.

Acest oraş încunjurat de rîul *Smotrici*, se zice că s-a numit *Kamenitz*, de la cuvîntul rusesc Каменъ (piatră), fiind aşezat pe loc pietros.

Deşi nu avem date positive de cînd datează acest oraş, totuşi se constată ca e foarte vechiŭ, şi că prin anul 1349, a fost rezidit şi întărit prin ziduri ca o cetate de frații Alexandru şi Iurie Coriatovici, spre a apara Podolia de năvălirea Polonilor, şi mai tîrziŭ cînd a căzut în mîna Polonilor (1392), a servit de aparare în contra năvălirilor Tatarilor, Turcilor şi a Moldovenilor.

In anul 1672, Turcii aŭ luat acest oraş de la Poloni, iar prin pacea de la Carlovitz (1699), a fost restituit Poloniei, apoi pe la anul 1772, Ruşii aŭ luat în stăpînire Kamenitzul cu întreaga Podolie, cînd s-a făcut împărțirea Poloniei. Cetatea şi întăriturile ce aŭ făcut Turcii acestui oraş, staŭ şi pănă astăzi

1) Afară de oraşul Kamenitz-Podolsc, mai este un altul în gubernia Grodno, numit Kamenitz-Litevski, apoi un altul în gubernia de Volhinia numit Kamenitz-Volhinski.

în picioare. Intrînd în cetate prin poarta cea mare, în apropiere, se află nişte hrubi, care se zice, că comunică pe sub Nistru cu oraşul Hotin din Basarabia. Multe din bisericile creştineştĭ aŭ fost prefăcute în giamiĭ în timpul Turcilor. La biserica catedrală catolică, şi astăzĭ se vede un minaret turcesc foarte înalt, în vîrful căruĭa se află statuĭa Maĭcii Domnuluĭ. In biserica Domenicanilor se află asemenea rămăşiţĭ de ornamente şi inscripţiunĭ turceştĭ; amvonul de unde se fac predicile este remas tot de la turcĭ, şi se păstrează pănă-n ziŭa de astăzĭ, e tot de marmură şi foarte frumos sculptat.

In acest oraş în care s-a petrecut fapte de cea maĭ mare importanţă relativ la istoria ţăriĭ noastre [1]), am făcut cunoştinţă cu preotul Ivan Feodorovicĭ Gorodeţski cu care am vorbit mult despre antichităţile ce se află în acest oraş, precum şi despre romîniĭ ce sunt împrăştieţĭ pe malul sting al Nistruluĭ; el ne-a spus că prin zidurile bisericilor, se află multe inscripţiunĭ, şi că chĭar la biserica *sf. Ioan înainte mergătorul*, care pe timpul turcilor era prefăcută în geamie, se află maĭ multe petre cu inscripţiunĭ în zidul aceleĭ bisericĭ. Intrînd în acea biserică, am vĕzut o peatră cu o inscripţiune slavonă, pusă în zidul altaruluĭ, pe care stă scris cu litere cĭoplite, *în relief*, următoarele:

---

1) In oraşul Kamenit s-a dat în deosebite rîndurĭ maĭ multe privilegii neguţitorilor din acel oraş. Intăĭul privilegiu s-a dat de Stefan cel Mare la anul 1460, pe baza altor privilegiĭ din aniĭ 1407, 1434 şi 1456, date de alţiDomnitorĭ a Cameniţeĭ şi Lvovului. (Акты Зап. Россіи 1. 21; Акты grod. i ziem. VIII. 116, 228, 237).

La anul 1491, cînd s-a încheĭat pacea între Ioan Albert şi Stefan Vodă, pentru ca să fie linişte la frontariĭ, s-a stabilit ca supuşiĭ Moldovenĭ ce reclamaŭ în contra locuitorilor din Podolia să fie judecaţĭ de starostele din Camenit, ĭar supuşiĭ Polonĭ, ce asemenea s-ar fi rîdicat cu tinguire în contra Moldovenilor să se îndrepte ca să fie judecaţĭ saŭ la Starostele din Hotin saŭ la acel din Cernăuţĭ. (Iablonowski, Zdrola dziejowe, X (Sprawy woloskie za Iagiellonow), pag. 38. Despre aceste vezĭ şi: Городъ Каменецъ — Подольскій, de preotul E. Сѣцинскіи, Kiev. 1895. pag. 225 şi 226.

In anul 1509, Bogdan Vodă fiul luĭ Stefan, a cucerit Cameniţa şi de acolo a pradat toată Podolia şi Galiţia, pentru că Poloniĭ iĭ luase Pocuţia. (Kogălniceanu, Letopisiţile edit. II-a 1, 182).

In anul 1510 Ian. 17, s-a încheĭat pacea în Cameniţa, între Hatmanul Neculaĭ Cameneţski şi Bogdan. (Zam. Pod., 1. 83 (M. Bielski, Kronica. 513); K. Putaski. Szkice i poszukiwania historyczne, Krakow. 1887, 108 şi 124.

Pe la anul 1571, a trăit în Cameniţa Voevodul Bogdan Lăpuşneanu, şi încredinţîndu-se că nu va maĭ putea sta pe tron şi duce cîrma ţăriĭ, a trecut în Moscva. (Letopesiţele. Loc. cit. pag. 457).

Vasile Vodă fiind alungat din Domnie de Gheorghe Stefan, a stat în pribegie la Cameniţa aproape o lună până ce ĭa venit în ajutor ginerile seu Timuş în anul 1653. (Letopisiţile, loc. c. pag. 329). Tot în acel an Timuş (Timoteu Hmelniţki) a căutat cu orĭ ce preţ să se facă unirea ţărilor romîne Moldova, Valahia şi Transilvania, din care cauză s-a implicat într-un războiŭ cu Domnitorul Valahieĭ şi cu principele Transilvanieĭ. (Городъ Каменецъ Подольскіи. Священика Е. Сѣцинскаго. Кіевъ. 1895, pag. 30).

După ce Sultanul Mehmet a cucerit Cameniţa de la Leşĭ în 16 Aug. 1673, a mazilit aicĭ pe Duca Vodă. (Letopisiţele Loc. cit. vol. II pag. 8).

И КѸПИ ДЗВОНЪ ЗА ЗЛОТЫХЪ Ѯ

† СІИ КАМЕНЬ ѸКРАСИ

ЗДѢ ПНЬ СИМИОНЪ СТРІ

И ВЕЛИКІИ ВИСТЕРНИКЪ

ИЗДѢ ПОЛОЖИ СЫНА СВОЕГО

ІОНАШКА В ЛѢТО ЗРК

Pe românește se traduce așa :

Și a cumparat clopot pentru 60 zloți
† Aceastâ piatră a înfrumusețat'o
Aicĭ pan Simion Strii
Mare Vesternic
Și aicĭ a pus pe fiul seŭ
Ioanașcu în anul 7120.

Linia de sus a acesteĭ inscripțiunĭ, este scrisă cu litere maĭ micĭ de cît acele cu care sunt scrise celelalte liniĭ, și nu este de cît sfîrșitul inscripțiuniĭ. Se vede că săpătorul n-a plănuit bine ca să-ĭ încapă pe piatră întreaga inscripțiune și de aceia a adăogat cu litere maĭ micĭ deasupra inscripțiuneĭ rîndul ce n a încăput.

Ințelesul acesteĭ inscripțiunĭ este următorul :

Marele visternic pan Simion Striĭ, care nu este altul decît *Stroi* saŭ *Stroioĭ*, a îngropat la biserica *Sf. Ioan înainte mergător*, pe fiul săŭ Ionașcu, și în acel loc a pus piatra cu inscripțiune, și spre odihna sufletuluĭ fiuluĭ săŭ, a cumparat un clopot pentru biserică.

O altă piatră cu inscripțiune se află în stînga cum intri în biserică, în fața altaruluĭ, scrisă pe o marmură foarte mare cu litere poleite cu aur, deasupra stă *herbul* Cantacuzineștilor, și împrejur niște arabescurĭ în relief de ipsos, lucrat cu mult gust și artă, în stilul seculuĭ XVIII-lea.

Iată acea inscripțiune :

D. O. M.

Ioanni Rudolpho Cantacuzeno

Primogenito Stephani Ducis Valachiae
Hoc monumentum perennis amoris et memoriæ gratia posuit
Eltsabeth comissa a Beaufremont consors dolentissima.
Natus hic princeps Bucoresti 7-ma Martij A. 1669 in Valachia,
Vitam obiit Lastowciis 1-ma Iunij in Polonia 1761,

Exuvias corporis deposuit in ecc les. s. Ioan. R. G. Cam. in Podol:
A Cantacuzenis orienti ab 1341 imperantibus ortus.
Armis Turcarū amisso imperio in Proavis, Dominium Valachiæ et Bessarabiæ ad Patrem suum numeravit.
Eodem exutus integrā a nece vitā, in Gallia, Germania postereā in Polonia conservavit.
Quisquis es, Viator, fortunæ vices a deo variantis mireris
Constans haec in terris esse nequit, eam in Coelis quaere.

Traducerea acesteĭ inscripţiunĭ, este următoarea :

D. O. M.

(Luĭ D-zeŭ eelul bun şi mare)

Luĭ Ioan Rudolf Cantacuzen

Fiuluĭ celuĭ maĭ mare a luĭ Stefan Domn Valahieĭ,
A pus acest monument în semn de vecinică iubire şi pomenire
Soţia sa întristată, Elisabeta, născută contesa Beaufremont.
Acest principe s-a născut la Bucureştĭ în Valah., la 7 Mart an. 1699.
A murit în Lastowitz din Polonia la 1 Iunie an. 1761.
Remăşiţile trupuluĭ seu s-au aşezat în biserica Sf. Ioan Ritul grec din Camenitz în Podolia,
Coborîtor din neamul Cantacuzineştilor carĭ aŭ domnit în Orient de la annĭ 1341.
Din pricina cucceririlor Turcilor, pierzînd dreptul in persoana străbunuluĭ săŭ, prin persoana tatăluĭ săŭ, a capatat domnia Valahieĭ şi Besarabieĭ.
Alungat de aicĭ şi-a scapat viaţa de la moarte în Galia, Germania şi apoĭ în Polonia.
Orĭ cine-aĭ fi tu trecătorule, nu te mira de schimbarea norocului dat de Dumnezeŭ.
Aicĭ pe pămînt nu poate fi durabil, caută-l in ceriŭ [1]).

In condica mitricală a bisericeĭ *Sf. Ioan înainte mergătorul* din secolul trecut (1701—1767), ce se păstrează în arhiva consistorieĭ din Podolia, actul de înmormîntare a luĭ Ioan Cantacuzino este scris aicĭ astfel în limba latină, (de obiceiŭ trecerile în condică se făceaŭ în limba rusască):

„1761. die vigesima prima Mai, festo sanctorum Constantini Magni Imperatoris et Haelenae Matris ejus, serenissimus princeps Rudolfus Kantakuzi mortuus, sacramentis munitus, et in Ecclesia S. Ioannis Bablistae in sepulcro murato ad effigiem S. Nicolai Eppi Miren. d. 23 mensis ejusdem sepultus, est, in

1) Despre aceste două inscripţiĭ vezĭ şi: Городъ Каменецъ — Подольскій. Исшорическое описаніе священика Е. Сѣцинскаго. Кіевъ. 1895, pag. 145—146.

Cuorum fidem me subscrido. I. Gromnicki P. A. Off. et. V. G-lis qamen".

In traducere însamnă aceasta:

«An. 1761, Maĭ 21, în ziua Sf. Imparaţĭ Constantin cel mare şi a mameĭ sale Elena, a murit după ce a primit sfintele taĭne, luminatul Kniaz Rudolf Cantacuzen, şi s-a îngropat în biserica Sf. Ioan Botezătorul în mormînt de pĭatră, înaintea icoaneĭ Sf. Nicolaĭ Mirlichischi, la 23 Maĭ, spre adeverirea căreĭ mă iscălesc I. Gromniţchi, Protonotar apostolic, oficial şi inspector general al Kameniţuluĭ».

Data morţii luĭ Cantacuzin după regislrul mitrical este însemnat după stilul vechĭu, ĭar pe pĭatra mormîntală—după cel noŭ.

Ioan Cantacuzen îngropat în biserica *Sf. Ioan înainte mergătorul*, după cum se vede din mencionata maĭ sus inscripţiune de pe pĭatra mormîntală, a fost coborîtor al Imperatuluĭ Bizantin Ioan Cantacuzen şi fiul Domnuluĭ Valahieĭ Ştefan. In anul 1714 Fevr. 25, Ştefan s-a suit pe tronul Valahieĭ, şi a stat ca Domn puţin timp, căcĭ a căzut jertfă intrigilor şi cruzimilor turceştĭ. In anul 1716, cînd s-a declarat războĭ Austrieĭ de către Turcĭ, marele Vizir, vroind a pastra Valahia credincĭoasă Turcieĭ, a presupus pe Ştefan ca răzvrătitor, l-a chemat la Constantinopol şi fără nicĭ o judecate l-a închis în temniţă şi ĭ-a tăĭat capul. Soţia luĭ Stefan, domniţa Pagona (Păuna), ce se afla în timpul omorireĭ soţuluĭ eĭ în Constantinopole, schimbîndu-şĭ haĭnele, a gasit mijloc ca să scape ea însăşĭ cu doĭ fiĭ aĭ eĭ. Ascuzîndu-se vr-o cîteva zile în Constantinopole, ea a fugit apoĭ în Italia, şi cutrieră prin Europa apusană cu amîndoĭ fiĭ aĭ eĭ. In fine sosind în Petersburg, Petru cel mare a aflat despre aceasta şi ĭ a fixat o întreţinere îndestulătoare [1]). Fiul eĭ, Ioan Rudolf, a primit în urmă de la Regele Polonieĭ în stăpînirea sa pe vĭaţă, *starostia Bahtînuluĭ*, ţin provincia Podolia, (astăzĭ satul Bahtîn se află în judeţul Usău) [2]). Cantacuzen se bucura de mare cinste in Podolia, numele isa şi a soţieĭ sale se întîlneşte adeseorĭ în condicele mitricale din bisericile catolice, ca naşĭ—cumătri la botezurile leşilor nobilĭ din Podolia, fiind-că în secolul trecut era maĭ întotdeauna obiceĭul de a se invita să fie cumătri, persoane însemnate, demnitarĭ aĭ statuluĭ, cîte odată se invita chĭar şi pe rege.

II

In ziŭa de Sf. Ioan Botezătorul (24 Iunie) st. gr. ort., cînd este şi hramul bisericiĭ din Camenitz, stă obiceĭul, că, după ce preotul face aşa numitul *„otpust"* să se adune multă lume atît de prin satele de prin prejur din Podolia, cît şi din acele din

1) Палаузовъ. Румынскія господарства-Валахія и Молдавія въ историко политическомъ отношеніи. Спб., 1859 г., стр. 48—49, 58—59.

2) Dr. Antoni I., Zameczki Podolskie, 1. 271.

Besarabia, și să se facă în acelaș timp și ïarmaroc. Țaraniï malorosienï și moldovenï din Basarabia, aduc în acea zi, în Kamenitz, o mulțime de pînzăriï, lăvicere, țolurï, ștergare, prosoape lucrate de eï, împodobite și înflorite cu cusuturï a lor propriï de toată frumusețа. Din toțï locuitoriï ce se adună în acea zi, numărul moldovenilor (căcï locuitoriï din Basarabia se numesc «moldovenï») întrece pe al celorlalțï și produsul industrieï lor naționale, este cel maï mare și maï însemnat prin finețа cu care e lucrat.

Tot în acest oraș am făcut cunoștință și cu organistul Olihovski, de la catedrala catolică Sf. Petru și Pavel, de la care am luat asemene maï multe noțiunï despre inscripțiile latine și slave de prin bisericile catolice de acolo.

Inainte de a părăsi acest oraș, mï-am cumparat harta guberniеï Kamenitz-Podolsc, spre a studia localitățile și comunele din acea gubernie, apoï m-am pregătit de drum spre a mă duce la orășelul *Bar*. Intrînd într-o băcălie spre a mï cumpara ceva merinde, din întimplare văd anunțat, că se află acolo de vinzare, *svejata brîndza*, (brînză proaspătă), și dîndu mă în vorbă cu bacalul care știa *moldovenește*, l-am întrebat să-mï spună că de unde are acea brînză și cine o face? El mï-a spus, că o are din Moldova de peste Nistru, și că o fac ciobaniï moldovenï. Acolo Basarabia se numește *Moldova*, ïar locuitoriï eï *moldovenï*.

Pregătindu-mă apoï cu toate cele trebuincioase pentru drum, m-am pornit maï departe cu trăsura spre orășelul Bar, și după vr-o cîteva popasurï, am ajuns la Dunavetz; trecînd apoï prin Voncovătz, am sosit a doa zi în *Bar*. Aicï am făcut cunoștință cu învățătorul școaleï comunale, *Krahmalnico*, și intrînd în vorbă cu el în limba rusească, despre vechimea aceluï oraș, și despre școalele care se aflaŭ odinioară acolo, el mï-a spus, că în privința cultureï intelectuale, era un oraș important. Se știe atîta numaï, că în timpurile vechï, a fost un seminarïŭ catolic, într-o mînăstire ce se zice a fi fost a Dominicanilor, în acel seminarïŭ veneaŭ mulțï fiï de boerï, atît din Polonia, cît și din Moldova, precum și din alte țărï învecinate, ca să învețe carte. Este cunoscut că cronicarul nostru Miron Costin a învațat carte în *Bar*, cine știe, poate că chïar în acel seminar. Se presupune numaï că, pe locul aceluï seminarïŭ ar fi fost zidită o mănăstire rusească de vale de oraș. Astăzï nicï o urmă despre existența aceluï seminarïŭ.

Din acest oraș m-am pornit cu căruța până la *Jmerinca*, acolo m-am suit în drumul de fer, și am mers până la *Iuliampol*, de acolo cu căruța la *Peștera*, rusește Pecere, lîngă rîul Bug, și de acolo tot cu căruța la *Nemirovu*, unde în aceste două orășele, Duca Vodă, pe la anul 1679, își zidi case. De acolo întorcîndu-mă ïarășï la Iuliampol, m-am dus tot înainte, și am ajuns în *Mohilăŭ* unde m-am oprit vr-o cite-va zile. In acest

orășel am intîlnit pe moldovanul Lazăr Simion, stabilit acolo de mai mulți ani, de locul lui însă din Kișinău, el locuise mai mult timp și la noi în Iași; de la el am luat multe informațiuni mai ales despre comunele înșirate pe malul sting al Nistrului, și acele ce sînt mai în departare, spre centrul guberniei, în care în unele se vorbește și astăzi românește, apoi m-am pornit mai departe, scoborîndu-mă pe apa Nistrului, cu vaporașul rusesc *Pionier*, pănă la *Soroca* în Basarabia. De acolo luînd o luntre am trecut Nistru de cealaltă parte în comuna *Țigănauca*, unde Duca Vodă pe la anul 1679, în a treia sa domnie, și-a făcut case domnești cu becîuri de piatră. Aici cea întai îngrijire a mea a fost să cercetez dacă a mai rămas ceva din acele clădiri.

Cercetînd despre aceasta pe mai mulți locuitori, carî în cea mai mare parte erau moldoveni, cu toții mi-au spus că nimene altul n-ar putea să-mi deie informațiuni în această privință, decît numai moș Macovei și Mihai Mihalcea, cei mai bătrînî din sat, pe care întîlnidu-i i-am întrebat ce știu despre niște becîuri de piatră ce s'ar fi aflînd la ei în sat. Ei îmi spuseră, că prin acele locuri, din vechime au apucat povestindu-se, că erau case mari și becîuri de piatră, astăzi însă asemene clădiri nu sînt, dar și cîte au mai fost, s-au risipit cu totul din pricina *potopului* spuneau ei, care a fost cu douăzeci ani mai înainte, cînd apa Nistrului cuprinsesă Soroca, pănă la jumătate, și înecasă Țiganauca. Din zidiri mai vechi nu se află în această comună de cît biserica rusească, care acum s-a reparat, și care a fost leșească în timpurile vechi.

Scoborîndu-mă apoi de vale din sat, m-am dus în moara lui Toader Iacincu, de pe Nistru; acolo am găsit pe moldovenii: Vasile Păscăleanu, Iosif Badeniuc, Mihai Bulat și pe mătușa Gacița lui Anton, care venise cu sacii la macinat grîu și cu cari apoi m-am pus la vorbă, după aceia întorcîndu-ne cu toții în sat, i-am cercetat despre obiceiurile, datinile și moravurile ce sînt pe la ei, adunînd acolo și mai multe cîntece populare moldovenești.

De acolo am trecut și în alte sate în care se află moldoveni, cercetînd și acolo datinile lor strămoșești.

Aceste sate sînt multe la număr, și am putea zice că în toate acele care sînt pe malul stîng al Nistrului, numărul Romînilor se urcă peste 43,000[1]). In multe din aceste sate le-am cîntat din scripcă *doina* noastră românească precum și alte cîntece de pe la noi, și foarte s-au bucurat auzindu-le, precum s-au bucurat și romînii din satele așa numite *sate moldovenești*, din gubernia Cherson, pe unde fusesăm mai de mult.

---

1) Afară de acești Romînî, după ultimele date oficiale rusești, numărul lor se urcă în Gubernia Ecaterinoslav la 26,574. iar în Gubernia Cherson la 210,146. (Zamfir C. Arbure. Basarabia în secolul XIX. București 1899, pag. 123). Mai sunt încă Romînî împrăștieți și în alte gubernii din Rusia. (Vezi a me scriere: *Intinderea neamului romînesc*, publicată în Anuarul Ligii culturale a tuturor Romînilor, Secția Iași, 1902, pag. 33—71).

Din aceste sate enumărăm aicĭ vr-o cîteva. Iată-le:

Lescovăţ, *Ruda*, *Jvaneţ*, *Ustie*[1]), *Rogozna*, *Studeniţa*, *Usiţa*, *Lipcianĭ*, *Serebria*, *Buşa*, *Coşniţa*, *G. uşca*, *Ocniţa*, *Camenca*, *Raşcov*, *Lăbuşna*, *Sărăţeĭ*, *Rîbniţa*, saŭ *Rîşina*, *Botuşanĭ*, *Chetros*, *Slobozia*, *Domniţa*, *Flora*, *Balta*, *Moşneag*, *Senina*, *Bursuc*, şi altele.

După aceĭa am intrat în gubernia Cherson pe la orăşelul Iagorlic, unde luînd un vaporaş, m-am scoborit pe Nistru până la Bender, de acolo mergînd maĭ departe cu trăsura am ajuns în Kişinăŭ, apoĭ la Ungheniĭ ruşĭ. unde trecînd Prutul, am intrat în ţară.

II

Dacă ne uĭtăm la credinţele, obiceiurile şi moravurilor Românilor din această gubernie, vedem că caracterul românesc e destul de bine păstrat, şi putem zice că nu este nicĭ o deosebire de acel pe care-l găsim la Românii din gubernia Cherson, şi care în aceste două guberniĭ e acelaş ca şi a locuitorilor din Moldova. Aceleaşĭ obiceĭurĭ la naşterĭ, la înmormîntărĭ, la nunţi, la Crăcĭun, la Anul noŭ şi la alte împrejurărĭ ale vieţiĭ. Aceleaşĭ credinţĭ în strigoi, vrăjĭ, farmecĭ şi altele, aceleaşĭ poveştĭ cu balaurĭ, cu zmeĭ, cu leĭparaleĭ, cu feţĭ frumoşĭ cu părul de aur, aceleaşĭ cântece carĭ încep cu „frunză verde", aceleaşĭ jocurĭ, hora, de brîŭ, corăbiasca şi altele.

Până şi în sistemul măsurilor eĭ şĭ-aŭ păstrat încă cuvîntul de *ocă*, *dimirlie*, *baniţă*, *miertic*; asemene şi în sistemul monetar ei zic că 25 copeicĭ, fac un *iuzluc*, cuvînt turcesc care era şi la noi.

Această asemănare între poporul român din această gugubernie, precum şi din gubernia Cherson cu acel din Moldova, se maĭ vede şi în limba pe care-o vorbesc, şi care înfăţişază toate caracterele feluluĭ de vorbire a Moldovenilor. Eĭ ca şi româniĭ din satele ce se află în gubernia Cherson, şi carĭ se numesc *sate Moldoveneştĭ*, nu pronunţă cuvintele: *cerc*, *cincĭ*, *cine*, *ciapă*, *cĭas*, *cetire*, *cĭară* etc., ci maĭ a lene, ca şi Moldoveniĭ, precum: *şerc*, *şincĭ*, *şine*, *şiapă*, *şias*, *şetire*; asemene pe *v*, înainte de *i* şi *e*, îl pronunţă ca *gi*, aşa: *viţel*, *vită*, *vin*, *vie*, *înviat*, *vicoleşte*, *priveste*, devine la eĭ: *giţel*, *gită*, *gin*, *gie*, *îngiat*, *gicoleşte*, *prigeşte* etc; *f*, înainte de *e* sau *i*, devine *h*, precum: *her*, *hin*, *hiere*, *hiertură* etc. La plural schimbă pe *p*, în *chi*, precum: *luchĭ*, *pochĭ*, *copchiĭ* etc.; pe *p*, la începutul cuvintelor în *che*: *cheptene*, *chept*, *chicior*, şi altele, pe *m* iniţial, îl moaie, ca în sunetul italian *gn*, aşa eĭ zic: *gnitropolie*, *gniere*,

---

1) In acest sat, Elisaveta văduva luĭ Ieremia Movilă Vodă, întăreşte fostuluĭ Pârcalab Alexa Musteaţă satul Iurceniĭ din ţinutul Soroca, lasat prin testament de către Maria muma luĭ Ieremia Vodă. (Arhiva Istorică a Româniеĭ. Hajdeŭ, tom. I part. I, pag. 128. Bucureştĭ. 1855).

gnire, *gniertic*, *gnic*, *gniel*, in loc de *mitropolie*, *miere*, *mire*, *mertic*, *mic*, *miel*, etc., pe *m* în mijlocul cuvintelor chiar, îl schimbă asemene în *gn*, așa în loc de: îs vremile grele, eĭ zic: *îs vregnile grele*, pe *b* il schimbă în *g*, așa eĭ zic: *ghine*, *ghir*, *ghirueşte*, *slăgheşte*, și altele; de asemene locuțiunĭ particulare moldovenilor, precum: *m'oĭ ducemă*, mă voĭ duce; *m'o ucis în bătaie*, m'a bătut rău; *un tecĭ gnieta*, unde te ducĭ dumneta; *hi'ncoa măĭ Ghio*, vină în coace măi Gheorghe; *mă s'aduc*, mă duc să aduc, și altele [1].

Din cîntecele populare ce am adunat de la Româniĭ din comuna Țigănauca, dăm aicĭ vr'o cîteva așa după cum le-am auzit din gura lor:

Colinda bătrînească

Bunu'ĭ domnu nostru,
Bunu'ĭ domnu bun,
Din a luĭ tinerețe,
Păn la dalbe bătrînețe,
Bun gînd s'a maĭ gîndit,
Sfînta rugă de-o zidit,
Cu nouă ușĭ, cu nouă altare,
Cu nouă sfinte pristoale,
Cu nouă fereștĭ în soare.
Cel preot maĭ mare,
Dimineața s'o sculat,
Fața dalbă și-o spalat,
La icoane sa'nchinat,
Și-o trimes nouă cărțĭ,
În nouă părțĭ,
In nouă ținuturĭ,
Pe nouă drumurĭ,
La noua zugravașĭ,
La nouă meșterașĭ,
La nouă polierĭ,
Di peste nouă țărĭ,
Și la nouă diecei,
De-a mers vestea di eĭ.
Zugravașiĭ o sosit
Meșterașiĭ o sosit,
Polieriĭ o venit,
Diiceiĭ o venit.
Zugravașiĭ zugrăvesc,
Meșterașiĭ meșteresc,
Polieriĭ poliesc,
Diiceĭ diicesc,
Sfînta rugă gnĭ-o gătesc,
Cu nouă ușĭ cu nouă altare,
Cu nouă fereștĭ în soare.
Tu diac maĭ gnic,
Să nu grăeștĭ gnignic,
La minte să'țĭ hie
Glas bun să'țĭ hie,
Dimineață să te scolĭ,
Pi față dalbă să ti spelĭ,
La nime să nu spuĭ,
La clopote să te suĭ,
Ghine toaca să-gnĭ logeștĭ,
Cu rost să gnĭ-o potrigeștĭ,
El ghine gnĭ-o ascultat,
Dimineață s'o sculat,
Fața dalbă șĭ-o spalat,
La icoane s'o-nchinat,
In clopotniță s'o suit,
El ghine toaca gnĭ-o logit,
In treĭ locurĭ, de treĭ orĭ,
Când să revarsă di zorĭ.
Cel preot maĭ mare,
Di dimineață tare,
Degrabă gni s'o sculat,
Față dalbă și-o spalat,
La icoane s'o-nchinat,
In slânta rugă gni-o întrat,
La nouă preoțĭ a prigit,
Și din gură-o vorovit.

---

1) Vezĭ aceasta și în scrierea me: O călătorie în satele moldoveneștĭ din gubernia Cherson. Iașĭ, 893, pag. 19 și 20.

Sculaţi preoţi sculaţi,
La zioă cătaţi,
Soarele o resărit
Şi nu'i vremea di dorgnit,
Da'i vremea de slujit,
Pi Domnu di mărit.
Slujbă mare gni-o slujit,
Şi pi Domnu l'o mărit.
N'aţi priceput,
N'aţi ştiut,
Ce'i luna, ce'i soarele,
Ce's luceferii ce's stelele.
Ele's stăpînul nostru,
Că-i bun Domnu nostru,
Bunu'i Domnu, bun!
Să'l cântăm
Să'l colindăm.
El să hie sănătos
De vestea lui Hristos.
Dumneavoastră vă 'nchinăm,
Ghelşug vă urăm.
Voe bună şi-o colindă
O colindă şi-o izbindă,
Şi mai multă sănătate,
Că-i mai bună decît toate!

(Spusă de Văsile Păscăleanu)

Colindă voinicească.

Mai din jos, mai din sus,
Mărul cu florile dalbe,
Mândru voinic îgni venea
Pămîntu rostogolea.
Da voinicul cum îl chiamă?
De gnignica n'are teamă,
Ăi Andrei,
Din Orhei,
Călăreşte'n chip domneşte,
Stau boerii de'l prigeşte.
Da voinice ce-ai fugit,
Murgu de ce l'ai gonit?
Şoimu de ce ţ'ii ostenit?
Eu boeri nici n'am fugit,
Murgu nici nu-gni-am gonit,
Şoimu nici l'am ostenit.
Dar am umblat,
La vinat,
Ţeri am cutrierat,
Rouă alba-'m scuturat,
Brazda neagra-'m răsturnat,
Cu ogari, toţi riuraţi,
La goana ca şi turbaţi.
Şi-am vinat eu o tulină
O tulină prin gradină.
Cu sulcele de Orheiu
Cu salbă de nouă lei.
Dară mindra gni'l prigea
Şi din gura-aşa grăia:
Ia mai staţi boeri mai staţi,
Ce vă spune n'ascultaţi,
Nici rouă n-o scuturat,
Nici brazdă n-o resturnat,
Nici tulină n-o vinat,
Cu sulcele de Orhei,
Cu salbă de nouă lei.
Ibovnica'i în altă ţară,
Departe peste hotară.
Gni a făcut viaţa-amară,
Calea'i tocmai nouă zile,
El mi-o calcă 'n două zile.
Somnul ăi de noua nopţi
El mi'l doarme două nopţi.
Cataţi'l boeri cataţi
La degete'i prigiţi,
Un inel o să gasiţi.
Cataţi'l şi'n talpari
Din talpari 'n buzunari,
Aţi găsi o cununiţă,
Şi-o mândră năfrămiţă,
Cu fir cusută,
Mândru ţesută.
Inelul gni l'o schimbat
Cu naframa gni s'a legat.
Cununiţa să'l cunune!
Eu la nime n'oi mai spune.

Andriĭ cel frumos
El să gnĭ hie sănătos.
Voe bună şi-o colindă,
O colindă şĭ-o izbîndă,
Şi maĭ multă sanatate,
Că-i maĭ bună decît toate.

(Spusă de Ion Postulachi).

Ertăcĭune

Staţĭ părinţĭ,
De la Dumnezeŭ măriţĭ,
Staţĭ şi-ascultaţĭ
Sama bine să luaţĭ,
La ceştĭ hiĭ smeriţĭ,
De gloată cinstiţĭ.
La eĭ să cătaţĭ,
Cum staŭ îngenunchiaţĭ,
Cu inima la ertăciune.
Cu capu spre plecăcĭune
De greşală să'ĭ ertaţĭ
Cele rele să uitaţĭ.
Ghinecuvîntarea părinţilor
Intăreşte casa hiilor,
Blestemul părinţilor
Risicheşte casa hiilor.
De Dumnezeŭ hie blagoslogiţĭ,
De părinţi ne urgisiţĭ
In vecĭ amin.
—Şi gnie un pahar de gin
Să-mĭ alin cel chin,
Şĭ-o naframă de in
Să-gnĭ şterg guriţa de gin.

(Spusă de Ion Postulachi)

Bocet

Aĭ hinit moarte-aĭ hinit
Cu coasa gni-aĭ cosit
Gospodarul gni-aĭ mînca',
Inima gni-aĭ sfarmat.
Hiere gni-aĭ dat de-am băut
Mîndră casă ţi-aĭ făcut,
Fără uşĭ fără fereştĭ,
In ea vecĭnic să traeştĭ,
Trupul să'ţĭ odihneştĭ.
Nicĭ vîntul nu te-a bate,
Nicĭ soarele nu te-a arde.
Făr de tine ce fac eŭ ?
Sarmanul barbatul gnieŭ !
Copchiiĭ ce-or mînca,
Copchiiĭ ce-or purta,
Sărmanu barbatul gnieŭ.
Sarmanul sufletul gnieŭ!
S'a dus să nu maĭ hie.
Numaĭ Dumnezeŭ să-l ştie.

(Spus de Gaciţa luĭ Anton)

III

Aşezările Românilor peste Nistru şi maĭ cu deosebire acele din gubernia Kamenitz-Podolsc, s-ar părea că şi aŭ originea de pe timpul luĭ Duca Vodă în a treia sa domnie, la anul 7187 (1679); căcĭ acest domn, după cum ne spune cronicarul Neculaĭ Costin [1]), primise de la împărăţia turcească şi *hătmănia ta Ucraina, dîndu-ĭ şi buzdugan aceĭ ţărĭ.* De unde apoĭ se intitulă: Господар землі молдавскої і земли Украінскої.

Maĭ adaogă cronicarul: «Şi tot într'acest an aŭ mers Duca

1) Cogălniceanu. Letopisiţiie. Iaşĭ, 1852, tom. II, pag. 24.

Vodă la *Nemirova* cu Doamna sa şi cu ginere-său, şi cu *multe gloate*, şi mergînd, apoĭ întorcîndu-se pe la *Soroca*, aŭ făcut case domneştĭ, cu beciurĭ de piatră la *Ţigănauca*, împotriva Sorociĭ peste Nistru, şi alte case la *Peştere* lîngă Buh, aproape de Nemirova; eară la Nemirova aŭ început aşĭ face stupĭ, vacĭ, oĭ, plugurĭ de boĭ pe la toate tîrgurile pe deceeparte de Nistru, dară velniţă de holircă, de bere şi de altele, cumpăra miere şi domnească ce era şi ducea la Ucraĭna de făcea mĭedurĭ de vindea, şi orĭ că avea în gînd să se mute acolo, cum şi era cuvînt între oameniĭ luĭ, cum să părăsască Moldova şi să se mute cu toată casa luĭ la Ucraĭna şi de acolo să tragă la Moscu».

Cronicarul Neculaĭ Muste [1]) dă altă versiune asupra aceşteĭ strămutărĭ a Romînilor din Moldova peste Nistru. In loc de a atribui uneĭ colonizărĭ a acelor părţĭ de către Duca Vodă, dupăcum spune Neculaĭ Costin, el dă ca pricină aceleĭ strămutărĭ, fuga Romînilor peste Nistru din cauza jafurilor luĭ Duca Vodă. El spune că: «După ce aŭ venit Duca-Vodă la Iaşĭ, îndată eară aŭ început a sili pe boerĭ şi pe toată ţara, şi a asupri cu dăjdiĭ; şi fugea oameniĭ la Ucraĭna peste Nistru, şi nicĭ zlotaşiĭ nu putea să-ĭ oprească şi zicea oameniĭ atunce, că Duca-Vodă avea gînd să lase Moldova, şi să meargă să se aşeze la Ucraĭna; şi acest lucru era de crezut, că făcuse şi curţĭ Duca-Vodă, în Ţăcănăuca peste Nistru, şi în satul Pecera, pe malul Buhuluĭ».

Cu toate aceste noĭ credem fără însă a afirma că aşezarea Românilor peste Nistru, pare a fi cu mult maĭ veche, de vreme ce aflăm două nume ce se întîlnesc şi astăzĭ în două localităţĭ româneştĭ de dincolo de Nistru, şi anume satul *Caĭalĭĭa* şi lacul numit de eĭ *Cucĭurganĭ*, care se văd figurînd pe harta Moldoveĭ făcută de Reichersdorf în anul 1541 [2]).

Aceĭa ce am zis pentru Romîniĭ ce locuesc în satele moldoveneştĭ din gubernia Cherson, zicem şi pentru Româniĭ din gubernia Kamenitz-Podolsc, că: naţionalitatea curată, a neamuluĭ românesc, ce s-a pastrat acolo putem zice ne-atinsă în esenţa eĭ, se lămureşte numaĭ prin greutatea cu care Româniĭ se încuscresc cu neamurĭ streine. Foarte rar îşĭ dă un Român fata după unul de alt neam, fie chĭar şi ortodox. Acea mîndrie romană, care a fost scutul nostru cel maĭ puternic de aparare în contra inrĭuririlor străine, se vede încă pastrată ca prin instinct, la toţĭ Româniĭ de peste Nistru. Să sperăm că pe lîngă aceasta eĭ îşĭ vor păstra şi de acum înainte elementul cel maĭ puternic şi cel maĭ de căpetenie, limba, precum şi datinile, obiceĭurile şi credinţele strămoşilor lor, şi atuncĭ să fim sigurĭ că Românul de peste Nistru, va rămîne în vecĭ Român!

---

1) Letopsiţile. Iaşĭ, 1852, tom. III, pag. 23.
2) Papiu Ilarian. Tesaur de monumente istorice. Bucureştĭ 1862, tom. III, pag. 122.

HARTA GUBERNIEI
CAMENIȚ PODOLSC
Lucrată, după ediția stabilimentului cartografic
A. ILINA
de
C.G. Urziceanu.
Scara
Legenda
CAPITALA GUBERNIEI.
Oraș.
Orășel.
Sat.
Hotar.
Stație și drum de fer.
Sosea.
Legătura cuvintelor intrerupte de râuri saŭ cale ferată.
CAMENIȚ PODOLSC
Staroconstantinov
Proscurov
Medgibož
Litin
Brailov
Vinița
Nemirov
Bratlav
Tulcin
Ușița
Moghilău
Iampoli
Soroca
Olviopol
Balta
Ananiev
Zvenigorodca
Umani
Novo Arhanghelsc
Cernăuți
Dorohoi
Botoșani
Darabani
Săveni
Bălți
Orhei
Fluviul Nistru
Fluviul Bug
Rîul Prut

Prețul 50 banĭ